

Міністерство освіти і науки України
Uniwersytet Rzeszowski
Wydział Muzyki
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 8

Рівне – 2022

Редакційна колегія:

Сверлюк Я.В. – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту мистецтв РДГУ;
Олексюк О.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету ім. Бориса Грінченка;

Павелків Р.В. – доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, академік АН ВШ України, перший проректор Рівненського державного гуманітарного університету;

Пелех Ю.В. – доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, академік Національної академії наук вищої освіти України, проректор з науково-педагогічної роботи, європейської інтеграції та інновацій;

Mirosław Dymon – Dr. hab., prof. Uniwersytet Rzeszowski Wydział Muzyki;

Лісова С.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики професійної освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Малафійк І.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної і соціальної педагогіки та управління освітою Рівненського державного гуманітарного університету;

Дем'янчук О.Н. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання мистецьких дисциплін Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка;

Потапчук Т.М. – доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника;

Цюлюпа С.Д. – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри духових та ударних інструментів Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Крижановська Т.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Прокопович Т.Ю. – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Радковська Л.М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Сверлюк Л.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра пісенно-хорової практики та постановки голосу Рівненського державного гуманітарного університету;

Филипчук М.С. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри естрадної музики Рівненського державного гуманітарного університету.

*Рекомендовано вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 4 від 28.04.2022 р.)*

Мистецька освіта та розвиток творчої особистості : зб. наук. пр. /
М 656 Uniwersytet Rzeszowski wydział Muzyki, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т,
Ін-т мистецтв. – Рівне : Волин. береги, 2022. – Вип. 8. – 192 с.

ISBN 978-966-416-932-2

Збірник наукових праць присвячений актуальним питанням професійної підготовки фахівців мистецького напрямку. Висвітлюються сучасні методологічні підходи розвитку творчої особистості студентів, охарактеризовано особливості музично-педагогічної діяльності.

Для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, науковців й працівників в галузі музичної педагогіки та мистецтвознавства.

УДК 7.071.5

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I.

Теорія і методологія мистецької освіти

<i>Крижановська Т.І.</i> До питання варіативності методики реалізації мистових ліній музичної освіти у початковій школі	5
<i>Крусь О.П.</i> Методологічні аспекти формування національної вихованості майбутніх учителів музики	10
<i>Кухар Я.О.</i> Особливості сакрального музикування за авторством М. Леонтовича	15
<i>Ногачевська І.В., Григорчук І.С.</i> Формування фахових компетентності студентів в процесі вивчення вокально-хорових дисциплін	22
<i>Парчук І.М., Гумінська О.О.</i> Методи розвитку навичок імпровізації учнів-піаністів ДМШ	28
<i>Пастушок Т.В.</i> Принципи формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу	35
<i>Сверлюк Я.В., Сверлюк Л.І.</i> Взаємодія диригента з творчим колективом як педагогічна проблема	41
<i>Якимчук С.Н.</i> Неперервність освіти студента-хормейстера як системне середовище формування особистості	49

РОЗДІЛ II.

Сучасні виміри мистецтвознавства

<i>Балаєва О.С.</i> Вараська музична школа, як один з основних осередків музичної культури Рівненського Полісся	55
<i>Столярчук Б.І.</i> Богдан Яремко – дослідник традиційних сопілкових інструментів і їх музики	60
<i>Даяк Ж.Ю., Бордун Н.Р.</i> Основні тенденції розвитку фортепіанного мистецтва Львівщини в контексті західноєвропейської музичної культури	65
<i>Гурин М.А.</i> Аматорське хорове виконавство м. Рівного на сучасному етапі національного культуротворення	73
<i>Димченко С.С., Савчин О.В.</i> Художні аспекти виконавської інтерпретації Концерту-поєми для баяна із симфонічним оркестром Альбіна Репнікова	78
<i>Димченко С.С.</i> Педагогічні погляди та диригентська майстерність Петра Свердлика	89
<i>Кривицька В.В.</i> Творча діяльність маестро П. Муравського на посаді художнього керівника державної хорової капели УРСР «Трембіта»	101
<i>Мельничук С.Ф.</i> Класичне музичне мистецтво та його фоновість в розрізі сучасної культури	105
<i>Остапчук М.М., Никон О.К.</i> Українське фортепіанне мистецтво у контексті розвитку вітчизняної музичної культури	112
<i>Осіпкіна Д.В.</i> Українське вокальне мистецтво: ключові аспекти становлення та розвитку	117
<i>Пастушенко А.С.</i> Родинно-побутова пісня, балада, як явище барокової культури	122
<i>Продан В.В.</i> Фортепіанна творчість Миколи Ластовецького в контексті розвитку української музичної культури	127

<i>Прокопович Т.Ю.</i> Столітній ювілей Миколи Лисенка в умовах ворожих ідеологій (за матеріалами воєнної преси).....	131
<i>Роговська В.О.</i> Стилiстичні особливості української сучасної хорової музики	136
<i>Харитон І.М.</i> Трансформація стражденного в системі координат культурової пісенної обрядовості української православної традиції.....	141
<i>Цапун Р.В.</i> Рокитнівщина: з фольклорної експедиції 1987 року.....	150

РОЗДІЛ III.

Методика музичного навчання і виховання

<i>Борщ К.О., Крижановська Т.І.</i> Розвиток художньої компетентності старшокласників методом творчого практикуму в курсі «Мистецтво»	158
<i>Василишин І.В., Гумінська О.О.</i> Методи та прийоми розвитку комунікативних навичок учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва.....	164
<i>Висоцька Д.С.</i> Музичний розвиток дітей з особливими освітніми потребами на уроках фортепіано	169
<i>Кулакевич А.В., Радковська Л.М.</i> Ретроспективний аналіз проблеми «слухання музики» в педагогічній теорії та практиці минулого.....	174
<i>Малей Я.Р., Радковська Л.М.</i> Нетрадиційні уроки як важливий аспект розвитку особистості школяра	179
<i>Тарчинська Ю.Г., Тарчинська І.Г., Ткачук А.О.</i> Вплив інформаційних технологій на мистецьку освіту	183
Про авторів	189

8. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей. Б.М.Теплов Избранные труды: В 2 т. М. : Педагогика, 1985. Т.1. С. 42 – 222.
9. Черкасов В. Ф. Теорія і методика музичної освіти: підручник. Кіровоград :РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2014. 528 с.
10. Щириця Т. Духовність і музична культура майбутніх учителів музики. Мистецтво та освіта. 2005. №4. С. 6- 8.
-

УДК

Кулакевич А.В., Радковська Л.М.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ «СЛУХАННЯ МУЗИКИ» В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ МИНУЛОГО

Анотація: Ретроспективний аналіз будь якого процесу досліджує перш за все факти, які стосуються минулого. Однак розуміння того, як виникла ситуація, не означає розуміння ситуації як такої. Для цього потрібен ситуаційний аналіз. В статті подано ретроспективний аналіз «слухання музики», окреслено шлях цієї проблеми в історичному аспекті та різних підходи до дослідження музичного сприймання.

Ключові слова: слухання музики, сприйняття музики, музичне виховання дітей, урок музики, українські композитори-класики.

Annotation: A retrospective analysis of any process examines primarily facts about the past. However, understanding how a situation arose does not mean understanding the situation as such. This requires a situational analysis. The article presents a retrospective analysis of "listening to music", outlines the path of this problem in the historical aspect and different approaches to the study of musical perception.

Key words: listening to music, perception of music, musical education of children, music lesson, Ukrainian classical composers.

Постановка проблеми. У музично-педагогічній літературі ХХ століття розглядалося багато питань, пов'язаних із вихованням слухача та «музичним сприйняттям» творів. У вітчизняній музичній педагогіці практичний зміст цього поняття зводився до «слухання музики». Проте поступово його починають розглядати як більш складний та специфічний вид музично-пізнавальної діяльності, в якій актуалізується вся система особистості. Було зроблено багато зусиль, щоб підібрати назву, яка більш адекватно відповідала б суті цього явища. Це питання розробляв А.Кастальський, який, складаючи програму з музичного виховання, у своїх записах використав такі поняття, як «пояснювальне виконання музичних творів», «пояснення музики», «музичний розбір», «слухання музики».

Мета статті розглянути в історичній ретроспективі процес виникнення, особливості існування, трактування поняття «слухання музики» в музично-педагогічній практиці ХХ століття

Аналіз досліджень. Питання «слухання музики», «сприйняття музики», «активної участі у виконанні», «співтворчість дітей» цікавили науковців, які були у витоків музичної педагогіки (А.Кастальський, М.Румер, Н.Гродзенська та ін.). З кожним роком ці питання набували активної розробки та втілення у практику музичної освіти завдяки дослідженням Д.Кабалевського, О.Костюк, Є.Назайкінського, В.Остроменського, О.Рудницької, О.Ростовського, Є.Руч'євської та ін.

Розвиток музичного переживання, на думку більшості дослідників, залежить від вражень, що їх отримує людина від твору та від того, як розгортається душевний процес залежно від руху мелодії та побудови музики. О.Костюк вважав, що слід зосередити увагу на виховання «слухача», без якого неможливим є справжній відгук на музичний твір [3, с.143-156]. О.Рудницька доводила, що творчість, виконання та слухання є за своєю природою музичним пізнанням, а тому їх можна обґрунтовувати як активний процес [8,с.379]. О.Ростовський, досліджуючи проблему «музичного сприйняття» говорить про те, важливе місце належить педагогічному керуванню цим процесом, так як це прискорює засвоєння та систематизацію музичних знань, сприяє формуванню музичної культури особистості [6,с.14].

Виклад основного матеріалу. Вперше поняття «слухання музики» було використано В.Г. Каратигінім в 1919р. у статті «Про слухання музики» [12, с.57]. Автор звернув увагу на те, з чого розпочинається перше знайомство з мистецтвом. Одне з важливих місць належало процесу слухання музики, сприйняття музики, адже вона сприяла розвитку творчої активності, формуванню інтелектуальних, трудових, комунікативних здібностей дітей.

Характерним для музично – педагогічної літератури 20-х років було те, що перш за все в ній велася мова про «активне сприйняття музики», «активну участь у її виконанні», про «співтворчість» учнів. Основними недоліками практичної роботи цих років були перетворення занять по слуханню музики у словесні характеристики творчості композиторів, обмежена кількість музичних ілюстрацій, вивчення музичних творів без опори на естетичне сприйняття.

Досягненням 30-х років була державна програма з музики, яка налічувала велику кількість різноманітних хорових творів та творів для слухання, що дозволило здійснювати цікаву вокально-хорову роботу з музичного розвитку учнів. У 40-х роках програма була побудована принципово по-новому. Так, основою програми по слуханню – була сама музика. Музичний матеріал для слухання та співу був підібраний так, щоб ідейно виховувати учнів. Основним завданням було привити навички не тільки слухати музику, а і чути її.

В 50-ті роки групою науковців (Т.Б.Беркман, В.А.Дишевська та інш.) підіймається питання виховання сприйняття в музично-педагогічній практиці. Під вихованням сприйняття музики розумілося: по-перше – емоційний відгук на музику; по-друге – її свідоме відношення до змісту, характеру музичного твору, до засобів музичної виразності. Паралельно проводяться психологічні дослідження по проблемі сприйняття музики. Значний крок у вирішенні даної проблеми пов'язаний з фундаментальними працями в галузі музичної психології. Зокрема, в книзі Б. Теплової «Психологія музичних здібностей», автор розкриває структуру цих здібностей, їх розвиненість, активний характер слухання музики [9].

В 60-х роках вперше було висунуто умову «виховання засобами музики естетичного та морального почуття учнів, їх музичного смаку, любові до музики» [12,с.77]. Лише в середині 70-х років з'явилася експериментальна програма Д.Б.Кабалевського, яка стала своєрідним узагальненням різних напрямків музичного виховання і значним кроком вперед в методології та методиці викладання мистецтва. Головною ідеєю програми було залучення дітей до живого образного мистецтва, впливаючи таким чином на формування їхньої особистості [1, с.110].

Аналізуючи ситуацію, яка сталася у 80-90-х Д.Б.Кабалевський писав, що визначення «урок музики – урок мистецтва» – знайшло своє розповсюдження в багатьох роботах з проблем музичної педагогіки, але на жаль немає його усвідомлення та пояснення. Підхід до музики залишився на рівні «шкільного предмету». [2, с.84].

Наприкінці ХХ ст. активно зростає інтерес науково-педагогічних працівників до художніх надбань народу. Відкриваються архіви, ведуться наукові розвідки, що спонукає багатьох діячів науки і мистецтва звернути увагу історичної спадщини минулого і замислитися над подальшими шляхами розвитку вітчизняної культури і освіти України зокрема.

Дослідження довели, що одним із перших, хто практично втілював ідею музичного виховання підростаючого покоління, був основоположник української музичної класики – М.В.Лисенко. Він зауважував, «те, що сприймається у дитинстві через ігри та розваги зберігається потім у душі на все життя» [5,с. 28]. Реалізацією його естетико – педагогічних поглядів був збірник танців та веснянок «Молодощі». В успішному навчанні дитини велике значення має момент зацікавленості – який проявляється через *активне слухання* та участь дитини у іграх-сценках. Саме в цій формі роботи композитор бачить важливість поєднання виховного і навчального чинників.

Важливим етапом у розвитку масового музичного виховання та освіти на Україні на початку ХХ століття була педагогічна діяльність К.Г.Стеценка [10]. В посібниках та методичних рекомендаціях «Луна», трьох випусках «Шкільного співаника», поруч з автентичними зразками та особистими обробками народних пісень, містяться пісні календарно-обрядо-

вого циклу, які мають яскраву драматургію, доступність до сприйняття та розуміння образу, можливість створення синкретичної театральної вистави.

На початковому етапі музичного виховання К. Стеценко передбачав використання таких пісень, у яких музика та слово органічно поєднувалися з ритмічними рухами, танцювальними елементами, створюючи тим самим необхідні умови для *слухання музичних творів*. Композитор пропонує читати разом з учнями нескладні дитячі вірші, використовуючи хореїчну структуру віршів, чітку ритмічну пульсацію наголосів, для розвитку відчуття ритму. Для К.Стеценка ритм – це важливий засіб для досягнення строгої дисциплінованості в музичному вихованні [11, с.98-99].

Значний внесок у розвиток національної музично – педагогічної думки вніс відомий фольклорист, збирач та аранжувальник української народної пісні М.Д. Леонтович. Композитор ставив за мету охопити музичним вихованням як найширші кола учнів, його принцип «на уроці повинні співати всі – хто вміє і не вміє, хто має слух та голос і немає їх, тому треба йти від меншого до більшого, від нижчого до вищого, від елементарного до важкого, не хататися за все відразу і не квапитися» [4, с.23].

Відаючи перевагу у своїй музичній діяльності хоровому співу М.Леонтович виходить з того, що хоровий спів є основою національної культури, особливо спів *«a capella»*. На думку композитора, цей спів поліпшує вокально-технічну підготовку співаків, допомагає розвитку вокально-хорового звучання, активно впливає на *слухові процеси і сприйняття музичного твору*.

Наступний педагог і композитор П.Козицький залишив нам у спадщину велике джерело педагогічних ідей в сфері музичного виховання дітей. Вважаючи, що *слухання музики* без виконання хоча б нескладних зразків не принесе бажаного результату у музичному вихованні та освіті дітей, Козицький звертає свою увагу саме на хоровий спів, як на один головних засобів для досягнення поставленої мети. На його думку, хоровий спів розвиває ритмічне чуття, слух, дозволяє вільно сприймати й оперувати музикою, що виховує естетичний смак [7].

Йому належать перші спроби створення методичних розробок зі слухання музики. На думку П. Козицького, *курс слухання музики* повинен складатися з таких фаз: виховання активного свідомого сприйняття музики; ознайомлення з елементами музичної мови і принципами формотворення; ознайомлення з композиторськими школами, стилями, їхньою соціологічною природою та еволюцією.

П.Козицький ґрунтовно доводить, що «слухання музики» має виховати активне й уважне сприймання музики, вміння орієнтуватися в її складі, широко пов'язати музичне сприйняття з процесами нашої свідомості. Вона мусить виховати здібність до широкого і всебічного реагування на музику, на інтелект, на емоції так, щоб музика збуджувала нашу асоціативну діяльність.

Висновки. Отже ретроспективний аналіз наукової та методичної літератури, педагогічні доробки педагогів та діяльність композиторів ХХ століття з зазначеної проблеми показали, що слухання музики залежить від набутого життєвого досвіду дитини, від рівня розвитку її слуху, розумової сфери, а також від інтересів і глибинних потреб.

Сьогодні «слухання музики» – це якісно новий рівень, який має іншу назву і термінологію – сприймання або сприйняття музики. Ми ж мали на меті розкрити лише особливості проблеми «слухання музики», про яку писали на початку століття видатні педагоги та українські композитори-класики та яка вплинула на увесь процес розвитку музичної освіти ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца: Книга для учителя. М.: Просвещение, 1984. 206 с.
2. Кабалевский Д.Б. Педагогические размышления: Избранные статьи и доклады. М.: Педагогика, 1986. 190 с.
3. Костюк О.Г. Эстетические аспекты восприятия музыки. *Проблемы музыкальной культуры*. К.: Музична Україна, 1989. В.2. с. 143-156.
4. Леонтович М.Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України (З педагогічної спадщини композитора). К.: Музична Україна. 1989. 134 с.
5. Лисенко М.В. Збірка народних пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого і підстаршого віку у школах народних. К.: Музична Україна. 1994. 96 с.
6. Ростовский О.Я. Педагогічні основи керування процесом музичного сприйняття школярів.: Автореф. ... дис. д-ра пед. Наук. К., 1993. 45 с.
7. Ростовський О.Я. Музична освіта в Україні на межі тисячоліть. *Мистецтво і освіта*. №4. 2000. с.9-14.
8. Рудницька О.П. Формування музичного сприйняття в системі розвитку педагогічної культури майбутнього вчителя: Дис. ... д-ра пед. наук. К., 1994. 432 с.
9. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. *Избранные труды* Т.1. М.: Педагогика, 1985. 329 с.
10. Федотов И.С. К.Г. Стеценко-педагог. К.: Музична Україна. 1977. 104 с.
11. Федотов И.С. Вивчення творчості К.Стеценка в школі. *Музика в школі*. К.: Музична Україна. 1974. Вип.2. С.95-102.
12. Хрестоматия по методике музыкального воспитания в школе: Уч. пособие для студ. пед. ин-тов./ Сост. О. Апраксина. М.: Просвещение, 1987. 271 с.

Наукове видання

**МИСТЕЦЬКА ОСВІТА
ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

Відповідальний за випуск
Сверлюк Ярослав Васильович

Технічний редактор
Віталій Власюк

*Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів,
висвітлені у збірнику.
За достовірність фактів, точність цитат та можливі помилки
повну відповідальність несуть автори опублікованих матеріалів.*

Підписано до друку 15.04.2022 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсет.
Гарнітура «Times». Друк офсет. Ум. друк. арк. 11,16. Наклад 100 пр. Зам. 33.
Видавництво «Волинські береги».
33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;
e-mail: oberegi97@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.
Надруковано у друкарні видавництва «Волинські береги».